

Motion till riksdagen 2012/13:U274

av **Gunvor G Ericson m.fl. (MP)**

Uppmärksamma situationen i DR Kongo och lagstifta om konfliktmineraler

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att i FN driva inrättandet av en domstol för att pröva de krigsförbrytelser som skett vid Kongokrigen, liknande den i Arusha i Tanzania för folkmordet i Rwanda.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Sverige mer aktivt bör driva på i EU och FN så att åtgärder kan komma till stånd som får stopp på våldet i Demokratiska republiken Kongo.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Sverige bör driva på för en EU-lagstiftning och för att säkra ett globalt regelverk för s.k. konfliktmineraler.

Inledning

Demokratiska republiken Kongo, också kallad DR Kongo Kinshasa, är ett av Afrikas största länder med omkring 70 miljoner invånare. Ett land som är så stort att om man skulle kunna lägga det på Europas karta täcker det från London till Warszawa och från Rom till Stockholm. Ett land som till ytan är lika stort som Portugal, Spanien, Nederländerna, Tyskland, Danmark, Österrike och Polen tillsammans.

Landet är känt för rika naturresurser bland annat diamanter, guld, koppar, kobolt, mangan, uran och mineraler som används i mobiltelefoner. Trots det är det kongolesiska folket bland de fattigaste på jorden.

Fel! Okänt namn på

Även om Sverige har poliser och militära observatörer på plats i FN-insatsen i DR Kongo (Monuc), som pågått i över tio år, är det sällan det rapporteras om utvecklingen i landet.

FN-insatsen är FN:s näst största, och den har nyligen getts förlängt mandat, men trots FN:s närvaro har våldet trappats upp och ytterligare hundratusentalsmänniskor har drivits på flykt från sina hem. Totalt finns över 2,2 miljoner internflyktingar i landet.

Historia

DR Kongo är ett land som påverkats starkt av kolonialtiden och dess konsekvenser. Vid Kongokonferensen i Berlin 1884–1885 delade Europas kolonialmakter upp Afrika mellan sig. Vart och ett av de 14 länder som undertecknade avtalet erkändes rätten till de afrikanska kolonier man kunde erövra. Avtalet innebar slutet på självständigheten för de flesta folk i Afrika och 1890–1900 koloniserades kontinenten i rask takt. Indelningen företogs helt utan hänsyn till geografiska och etniska förhållanden. Detta skapade grogrund för många framtida afrikanska konflikter och krig.

Kung Leopold II av Belgien fick Kongo som sitt personliga territorium 1889. Det var ett mardrömslikt styre med fruktansvärda övergrepp, som till exempel stympning, och ständiga kränkningar mot mänskliga rättigheter; det övergick efter utländska påtryckningar till belgiska staten 1908. Belgiens styre, 1909–1960, präglades av kolonisation, exploatering och åsidosättande av mänskliga rättigheter och värdighet.

År 1960 blev republiken självständig, men ganska snart dödades den första valda premiärministern Lumumba och Joseph Mobutu tog makten. Vissa anser att mordet var understött av väst. Mordet tillät överste Mobutu att undertrycka de demokratiskt valda institutionerna med Joseph Kasavubu som president. Kongo blev då en diktatur som skulle vara i 32 år. År 1971 ändrades namnet till Zaire. En stat med enpartisystem där all makt låg hos Mobutu. Till vardagen hörde kränkningar, korruption och icke fungerande rättssystem.

År 1997 tvingades Mobutu avgå och Laurent Désiré Kabila proklamerade sig själv till president efter det som kallas ”första Kongokriget”.

Första Kongokriget 1996–1997

Vänsterrebellerna Laurent Désiré Kabila som stött premiärminister Lumumba på 1960-talet dök upp ur exil och deltog i bildandet av motståndsbundet AFDL som med stöd av Uganda och Rwanda snart började erövra städer längs landets gränser och upplöste flyktingläger som upplåt en fristad åt RDR-gerillan. RDR (Demokratisk samling för Rwanda, le Rassemblement

Démocratique pour le) var en hutugerilla¹ i dåvarande östra Zaire, bestående av före detta rwandesiska regeringssoldater och medlemmar av Interahamwe-milisen som efter sin delaktighet i folkmordet i Rwanda tvingats fly detta land.

Från flyktingläger i Zaire organiserades under 1995 och 1996 angrepp mot den nya tutsileda² RPA-regeringen i Rwanda. RPA svarade med att invadera östra Zaire i oktober 1996 och krossa RDR. RPA kom härmed i konflikt med Mobutus trupper vilket markerade starten på första Kongokrigen.

Våldsamma strider ledde till att de zairiska regeringstrupperna och RDR-styrkorna besegrades och drevs ut ur norra och södra Kivuprovinserna. Omkring 800 000 flyktingar återvände till Rwanda medan hundratusentals andra hutuer flydde västerut in i Zaires djungler där många föll offer för svält, väder och vind eller väpnade angrepp.

Under återstoden av första Kongokrigen avancerade AFDL och dess allierade vidare mot Kinshasa utan att möta något större motstånd. Den 16 maj 1997, 17 månader efter krigets början, lämnade Mobutu landet och dagen efter marscherade AFDL in i Kinshasa. Kabila utropar sig till president och byter namn på landet från Zaire till Demokratiska Republiken Kongo (DRC). Många hyllar honom som en hjälte och ser honom som personen som skall få DR Kongo på fötter.

Så snart detta uppnåtts föll dock alliansen sönder. Kabila och hans ugandiska och rwandiska stödtrupper började strida sinsemellan vilket ledde till andra Kongokrigen utbrott augusti 1998.

Andra Kongokrigen 1998–2003

Andra Kongokrigen var en av de blodigaste konflikterna i världen sedan andra världskriget. Det utspelade sig främst i Kongo-Kinshasa. I konflikten deltog nio afrikanska stater och omkring 20 olika väpnade grupper. I kriget som också kommit att kallas Afrikas världskrig togs över 4 miljoner människors liv.

Sexualiserat våld användes systematiskt under kriget. Ett vapen som skadat och traumatiserat hundratusentals kvinnor och flickor. Och som Margot Wallström, FN:s särskilda rapportör, uttryckt det: ”De väpnade grupperna förstör hela familjer genom att tvinga pojkar att våldta sina egna mödrar och fäder att bevittna hur deras egna döttrar utsätts för samma övergrepp. Många

¹ Hutuer är ett jordbrukande bantufolk i Rwanda och Burundi där de utgör en majoritet av befolkningen. Relationen till tutsierna präglas av ömsesidig fientlighet, bland annat på grund av att tutsiminoriteten haft en starkare politisk ställning, stödd av de belgiska kolonisatorerna. Fientligheten mellan grupperna har bland annat lett till folkmord i Burundi mot hutuer av tutsier 1972, mot tutsier av hutuer 1993, samt folkmordet i Rwanda 1994 då främst tutsier dödades av hutuer.

² Tutsi är ett herdefolk som finns främst i Uganda, Rwanda och Burundi.

Fel! Okänt namn på

kvinnor mister dessutom sin sociala trygghet när de efter att ha "våldtagits stöts bort från sina egna familjer och samhällen."³

President Laurent Désiré Kabila mördades 2001 under oklara omständigheter.

Rapporter från flera kongolesiska organisationer t.ex. La Voix des Sans Voix (*En röst för dem utan röst*) avslöjar allvariga brott mellan 1993 och 2003⁴. Dessa brott borde prövas utifrån internationella överenskommelser om krigsförbrytelser och folkmord.

Utrikespolitiska institutet skriver i sin landinformation: "Liksom all annan offentlig verksamhet i Kongo-Kinshasa är rättsväsendet genomkorrumpat, bland annat beroende på juristernas låga löner och dåliga arbetsförhållanden. Domstolsväsendets sammanbrott har medfört total rättslöshet för den enskilde medborgaren. På senare år har rättsfallen oftast hanterats av militärdomstolar, vars regler är vaga och vars utslag inte kan överklagas. De åtalade får sällan tillgång till en advokat. Det kongolesiska rättsväsendet har sällan tagit itu med krigsårens många övergrepp på befolkningen. Bland de få undantagen var när 13 soldater i februari 2007 dömdes till livstids fängelse för mord på omkring 30 civila i Ituriprovinsen i nordost. Vid inhemska domstolar har ett antal kongolesiska armésoldater och medlemmar av Mai-Mai ⁵dömts till långa fängelsestraff för bland annat våldtäkter. De högsta ansvariga befälen har dock i de flesta fall sluppit undan."

FN-ledda domstolar har visat sig vara ett effektivt instrument i jakten på krigsförbrytare. Internationella brottmålsdomstolen (ICC) efterlyser sedan 2006 rebelledaren Ntaganda. Sverige och EU bör föreslå att FN:s säkerhetsråd kräver att den kongolesiska regeringen arresterar Ntaganda och överlämnar honom till domstol. Om DR Kongos regering vägrar bör säkerhetsrådet ge Monuc uppdraget att gripa Ntaganda.

En som blivit dömd är förre krigsherren Thomas Lubanga som fälldes av ICC (Internationella brottmålsdomstolen). Men han blev enbart dömd för att ha rekryterat och använt barnsoldater. Det har framkommit tydlig kritik att domen inte inkluderade sexuellt våld med tanke på resolution 1325 som antogs av FN:s säkerhetsråd den 31 oktober 2000 – om kvinnor, fred och säkerhet.

Även resolution 1820 – om sexuellt våld mot civila och våldtäkt som krigsbrott och som antogs 2008 – borde ha prövats.

Det är viktigt att de olika krigsribunalerna bedömer massvåldtäkter och systematiska våldtäkter som krigsförbrytelser likaväl som att de internationella styrkorna söker efter, arresterar och överlämnar de efterlysta krigsförbrytarna. Genusperspektivet ska inte behandlas som en separat fråga utan finnas med i det dagliga arbetet.

³ SvD 8 mars 2012.

⁴ www.friendsofthecongo.org.

⁵ Mai-Mai-miliserna är ett slags jägarförband som stöder regeringssidan. I området kring Goma har miliserna cirka 3 500 man. Även de anklagas för omfattande våldtäkter och andra övergrepp på civila (källa landguiden).

För att fler ska gripas och ställas inför rätta finns det skäl att driva att FN ska inrätta en särskild domstol som även har kunskap i genusfrågor för att pröva de krigsförbrytelser som skett vid Kongokrigen liknande den i Arusha i Tanzania för folkmordet i Rwanda; detta vill vi ge regeringen tillkänna.

Våldsamma övergrepp fortgår

I de östra delarna av Kongo fortsätter massakrer och väpnade grupper sätter skräck bland civilbefolkningen. Men det är tyst från omvärlden och det är tyst i Sverige. Är det så att ju längre en väpnad konflikt pågår och ju längre bort den utspelar sig, desto större är risken att omvärlden tappar intresset?

I juni 2010 mördas människorättsaktivisten Floribert Chebeya i Kinshasa. Han hittas död i sin bil efter att ha kallats till ett möte hos polisen. FN:s människorättskommissionär Navi Pillay rapporterar om hur civila dödas, våldtas och hur byar bränns. Människor dödas med macheter, yxor, hammare och spjut. FN-personal har attackerats. Margot Wallström har som FN:s särskilda representant i frågor som rör sexuellt våld i konflikt varnat för att situationen i östra Kongo kan utvecklas till ett folkmord.

Sverige borde kräva ett större engagemang både från EU och FN för att få stopp på våldet och brotten mot de mänskliga rättigheterna och inte minst kräva att alla länder slutar exportera vapen dit.

Utrikesminister Carl Bildt svarade i en skriftlig fråga 1 mars 2012:

Alla våldshandlingar måste förhindras, samtidigt som den legitima rätten att yttra sig fritt skyddas. Den politiska dialogen är en förutsättning för att uppnå detta mål. EU har också krävt klarhet beträffande de kränkningar av de mänskliga rättigheterna som inrapporterats under valprocessen och att eventuella skyldiga dras inför rätta.

Men i praktiken fortgår våldet och övergreppen. Dagens våldsamheter har en direkt koppling till vad landet utsatts för genom historien före självständigheten och de två inbördeskrigen. Det har uppenbarligen varit svårt att frigöra sig mentalt från den våldskultur som inlemmades på 1800-talet.

Den sittande presidenten Joseph Kabila segrade i senaste valet 2011, men valresultatet har ifrågasatts både av oppositionen och flera grupper som skickat observatörer. De hävdade att en rad oegentligheter förekommit. Högsta domstolen slog dock fast i mitten av december 2011 att Kabila hade vunnit presidentvalet. Valet föregicks också av författningsändringar som ansågs gynna sittande president. Lokala val skulle ha hållits i början av 2008 men har ständigt skjutits upp. Det senaste budet är att de ska genomföras 2013, vilket i så fall skulle bli första gången kongoleserna själva får utse sina lokala ledare.⁶

⁶ Landguiden, Utrikespolitiska institutet.

Fel! Okänt namn på

Trots övergreppen i östra Kongo, som under 2012 har trappats upp, är det märkbart tyst från svenska regeringen om situationen för alla de människor som drabbas, inte minst de många kvinnor som systematiskt våldtas.

Men Sverige har en lång tradition av engagemang för Kongo. Det är bra att Sverige hittills (september 2012) bidragit med 310 miljoner kronor⁷ i humanitärt bistånd till DR Kongo, genom FN-organisationer och svenska och utländska humanitära frivilligorganisationer. Ett stöd som inkluderar insatser för primärhälsovård, utbildning, vatten och sanitet samt program för att minimera riskerna för könsrelaterat våld.

Men även om vi bistår med humanitära insatser måste andra åtgärder till för att få stopp på våldet. Civilbefolkningen flyr i fruktan för sina liv. Rebeller i östra Kongo som till exempel M23 skövlar och bränner. Där de drar fram väntar plundring, våldtäkter och död. Den akuta situationen i landet med pågående konflikter, naturkatastrofer och den mycket svaga statsapparaten gör människors sårbarhet stor.

Konflikten i DR Kongo uppfyller alla kriterier för kraftfullt internationellt ingripande: den har pågått under lång tid, den har skördat miljontals dödsoffer och den påverkar en hel region. Kvinnor utsätts för systematiskt sexuellt våld. Rapport på rapport har beskrivit övergrepp och få har ställts inför rätta. Under 2012 har dessutom våldet trappats upp.

Det är på tiden att Sverige, EU och FN tar ett samlat grepp på situationen i Demokratiska republiken Kongo.

Stoppa krigsherrarna med lag mot konfliktmineraler

Den oreglerade utvinningen av landets mineraler, bland annat guld, tenn, tantalum, volfram och coltan hjälper till att finansiera väpnade rebellgruppers aktiviteter. Det har riktats kritik mot Kongos regering för att den sålt gruvkontrakt alldeles för billigt. Det talas om att regeringen därmed förlorar över 5 miljarder dollar i möjliga inkomster. Bland annat är det Världsbanken och Internationella valutafonden (IMF) som ifrågasätter flera uppgörelser som det statliga Gécamines slutit.

De så kallade konfliktmineralerna har blivit Kongos största tillgång och är de samtidigt dess förbannelse.

Vi håller med bl.a. Lena Ag, Kvinna, till Kvinna som har beskrivit det så här:

Dessa naturtillgångar finansierar och vidmakthåller konflikten i östra Kongo, möjliggör det som bäst beskrivs som slavarbete, inklusive sexslaveri, och ger ytterst lite tillbaka till lokalbefolkningen. FN:s säker-

⁷ Utrikesdepartementets hemsida.

Fel! Okänt namn på

hetsråd har förstås diskuterat situationen i östra Kongo vid upprepade tillfällen. Rwandas regering har kritiserats – också av USA – för sin roll som understödjare av M23⁸. Den nya kongolesiska regeringen har än så länge inte lyckats mobilisera vare sig en intern kraftsamling eller ett internationellt stöd för att effektivt hindra våldshandlingarna. Vi är oroliga för en reaktion som banar väg för ”ondskans banalisering”. En sorts uppgivenhet eller hopplöshet. Lakoniska rapporter om det som i själva verket är utsägligt lidande för helt oskyldiga och oskyddade människor. En omvärld som inte längre ”orkar” bry sig om antalet offer i östra Kongo. Men det finns konkreta politiska åtgärder som skulle hjälpa till att få ett slut på våldet.⁹

Ett sådant politiskt förslag är lagstiftning. Sverige bör driva på för att säkra ett globalt regelverk för dessa så kallade konfliktmineraler. USA har redan tagit initiativet. Det är hög tid att Sverige ser till att EU-länderna får en liknande lag.

År 2010 antog USA den så kallade Dodd Frank-lagen, som bland annat syftar till att hindra amerikanska företag från att använda konfliktmineraler från Demokratiska republiken Kongo i sin tillverkning. Den amerikanska lagen har haft en dämpande effekt på konflikten i DR Kongo. Det visar en rapport i augusti 2012 från människorättsorganisationen Enough¹⁰. I kombination med nya regler för gruvindustrin har lagen bidragit till att minska väpnade gruppers vinst från handeln med 65 procent¹¹.

EU-lagstiftning om konfliktmineraler skulle bidra till att angripa den krigsekonomi som i dag ger bränsle till konflikten. Då kan man kartlägga dessa råvarors väg, ålägga importörer och producenter att spåra och redovisa var mineralerna kommer ifrån och bygga ett globalt certifieringssystem.

Visst kan det finnas svårigheter med genomförandet och med att förutse hur det påverkar lokala förhållanden. Oro har påtalats att en striktare lagstiftning i praktiken kan leda till bojkott av mineraler från östra Kongo, vilket skulle drabba redan hårt utsatta gruvarbetare. Men syftet med lagstiftningen är att bromsa inkomsterna till krigsherrarna som lever på konflikten och som är ansvariga för de vidriga människorättsbrotten. Ovan nämnda rapport visar på att den amerikanska lagen haft effekt vilket även en lagstiftning inom EU skulle kunna ha.

Lagen skulle bidra till att synliggöra för både uppköpare och konsumenter vad som är konfliktmineraler och vad som inte är det, och skapa drivkrafter för industrin att utveckla en sundare och mer hållbar handel som också kan minska fattigdomen i DR Kongo. Den politiska signalen har redan haft effekt och kan bara bli starkare om Europa samarbetar med USA kring frågan om konfliktmineraler. Med sitt långa engagemang i Kongo kan Sverige driva på

⁸ M23 bildas 2012 av rebeller som deserterat från regeringsarmén. Gruppen ligger bakom nya våldsamheter i Kivuprovinserna. M23 bildade i juli 2012 även en politisk gren, ledd av en biskop inom pingstkyrkan Jean-Marie Runiga Lugerero (källa Utrikespolitiska institutets landguide).

⁹ DN debatt 2012-07-30.

¹⁰ <http://www.enoughproject.org/>.

¹¹ <http://kvinnatillkvinna.se/sites/default/files/FromCongressToCongo.pdf>.

Fel! Okänt namn på

inom EU-samarbetet. Det finns frivilliga initiativ från elektronikbranschen och som konsumenter kan vi trycka på, till exempel genom att kräva att de företag som använder dessa råvaror i sina produkter redovisar var de kommer ifrån, men det krävs också politiska åtgärder.

Sverige bör driva på för en EU-lagstiftning och att säkra ett globalt regelverk för så kallade konfliktmineraler. Detta vill vi ge regeringen tillkänna.

Ge stöd till demokratisk utveckling i Kongo

Även om oroligheter i norra Afrika och Mellanöstern kräver världssamfundets uppmärksamhet måste världen kunna hantera flera hot mot mänsklig säkerhet samtidigt. Även om konflikten i DR Kongo har pågått länge ska vi inte ge upp hoppet. Snarare ska vi se till att ge de demokratiska aktörerna i landet resurser att lyckas med sina uppdrag. Demokratiska republiken Kongo behöver omvärldens stöd såväl till akuta fredsinsatser som till långsiktigt statsbyggande, utveckling och infrastruktur. Många års brutala övergrepp och kränkningar av mänskliga rättigheter måste få ett slut.

Stockholm den 3 oktober 2012

Gunvor G Ericson (MP)

Lotta Hedström (MP)

Mehmet Kaplan (MP)

Peter Rådberg (MP)

Bodil Ceballos (MP)

Valter Mutt (MP)